

Asuttaja, valloittaja vai tiedustelija – uudet tietokäsitykset ja oppimismallit haastavat työnjakoa

Juha Kämäräinen

Ammattikorkeakoulun kolmeen tehtävään kuuluvat tunnetusti opetus, alueellinen vaikuttaminen sekä tutkimus- ja kehittämistoiminta. Eri ammattikorkeakoulut ja koulutusalat yhdistelevät ja painottavat näitä arkipäivässään eri tavoin. Ammattikorkeakoulukirjastoissa erilaisia suuntautumisia huomioidaan vielä verrattain heikosti – kehittämistä olisikin siinä, miten tietoammattilaisten työ voisi muuttua tiedonhausta ja järjestämisestä aktiivisempaan osallistumiseen ja tiedon tuottamiseen yhdessä muiden toimijoiden kanssa.

Tietokäsityksessään ammattikorkeakoulut nojaavat julkilausutusti pragmatismiin ja abduktiiviseen tiedonmuodostukseen. Edellinen korostaa toimimalla oppimista, autenttisia ympäristöjä ja omakohtaista kokemusta. Teorianmuodostus alistetaan toiminnan tarpeille. Pragmatistin teorialat ovat käyttöteorioita.

Abduktio puolestaan lähtee siitä, että päättelyssä nojataan parhaaseen saatavilla olevaan tietoon. Tiedon ei kuitenkaan oleteta olevan täydellistä tietoa, kuten deduktiivinen päättelylogiikka tekee. Abduktio on käytännöllisen asiantuntijan päättelyä, jolla on materiaalisia reunaehdoja. Se tuo luontojaan mukanaan useanlaiset tiedonlajit, myös hiljaisen tiedon, – ja ristiriitaiset näkemykset.

Opettajien, opiskelijoiden, koulutuksen ja sidosryhmien vaikutukset

Ammattikorkeakoulujen oppimisympäristöihin vaikuttavat paitsi tietokäsitykset, myös opettajien ja opiskelijoiden lähtökohdat, sidosryhmien kanssa tehtävä yhteistyö sekä koulutuksen luonne ammattikorkeakouluissa.

Ammattikorkeakoulujen opettajat ovat useimmiten yliopistossa koulutettuja, eivät ammattikorkeakoulun omia kasvattajia. Heillä on sisäistetyt käsityksensä akateemisesta tiedonmuodos-

tuksesta ja toisaalta pedagogiikasta taivuteltuna kunkin ammattikorkeakoulun, koulutusalan ja yksikön ominaiseen henkeen.

Opiskelijat ovat aiemmassa koulutuksessaan luoneet näkemyksiä ja toimintamalleja kirjallisiin töihin, niiden tietopohjaan ja työskentelyprosessiin. Myös vapaa-ajalla luodaan tiedonhankinnan käytäntöjä. Karu kuva, vaikka ei koko totuus, opiskelijoiden tiedonmuodostuksesta on pikemminkin copy-paste kuin lähdekriittinen akateemistyyppinen tiedonlähteiden käyttö. Ammattikorkeakoulun ”omat” kirjoittamisen lajit ja koodit ovat vasta hahmottumassa.

Ammattikorkeakoulun partnerit tulevat elinkeinoelämästä, julkiselta sektorilta tai molemmista omine intresseineen ja tiedonkäsityksineen. Partnereiden odotuksissa korostuu hiljainen tieto, vaikka sitä nimitystä ei useimmiten kaiketi käytetä. Tieto on alan ja organisaation toimintakäytäntöjä ja yhä enemmän järjestelmien osaamista ja niihin upotettuja sisältöjä.

Ammattikorkeakoulun toivotaan tuovan hankkeisiin uutta tietoa ja kytkentää tieteeseen.

Ammattikorkeakoulut ovat enimmäkseen myös yrityksiä. Niillä on pedagogisten kasvojen ohella bisneskasvot. Opetuksen täytyy tuottaa ja projektien kannattaa. Kirjaston kannalta osaamisen tarjonnan eräs ongelma on mittareissa.

Kirjastot uusilla alueilla

Kirjasto ja sen (potentiaaliset) partnerit eivät käytännön työssään helposti tunnista mutkikkaasta toimintaympäristöstä ja uusista oppimismalleista seuraavia tietokäsitysten ja tietokäytäntöjen muutoksia. Johto saattaa keskustella niistä, mutta ajattelutavat eivät kehity ”ylhäältäpäin jalkauttamalla”.

Asiakkaiden kanssa oikeasti tekemisissä olevat henkilöt taas eivät voi ylittää perinteisen roolinsa pystyttämiä lasiseiniä ja -kattoja, jotka ovat osin samalla tiedonlajien raja-aitoja. Kirjasto on enimmäkseen bibliografinen linnoitus. Jos näin kuuluisi mielestäni olla, artikkeli päättyisi tähän onnelliseen lopputulemaan.

Ammattikorkeakoulukirjastoissa työskentelevät tunnistavat uusista tehtäväalueista luontevasti vain opetustehtävän. Siihen voi varovasti samastua. Sitä voi omasta tehtäväkuvastaan käsin hoitaa kirjastomaisempien tehtävien ohella.

Ammattikorkeakoulun aluevaikuttamisen ja tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan ymmärtäminen voi alkaa ikävällä tavalla siitä, kun kirjastoammattilainen ja ammattikorkeakoulun ulkopuolinen taho kohtaavat hankkeissa. Voitaisiin ehkä puhua yhdessä toimimisen henkisten perusteiden, mukavuus- ja epämukavuustekijöiden tarkastelusta. Hanketoimija ja kirjastolainen ovat useimmiten lähtökohdiltaan eri ihmistyyppiä suhteessa toimintaympäristöönsä.

Valloittajan ja Asuttajan dialogi

Olen hyvän tovin etsinyt käsitteitä ja metaforia kuvaamaan aktiivisen tiedontuottajan ja dokumenttien kärsivällisen järjestelijän rooleja, niihin liittyviä sitoumuksia, jännitteitä ja kohtaamispisteitä. Lähtökohthanani on ollut Carol Kuhlthauin jaottelu avautuvaan ja sulkeutuvaan orientaatioon tiedonhankinnassa (invitational vs. indicative mood, ks. esim. Kuhlthau 2004, 98 ja eri kohdin). Olen nähnyt tuon eron suhteessa tiedonmuodostukseen, mutten ole tiennyt sille nimeä.

Ranskalaisesta matemaatikosta ja fyysikosta Henri Poincarésta on sanottu, että hän oli ”pi-

kemminkin valloittaja kuin asuttaja”. Kun näin tämän luonnehdinnan Juha T. Hakalan kirjassa Luova prosessi tieteesä (Hakala 2002, 169), koin löytäjän riemua. Valloittaja minussa riemastui uudesta tiedosta. Sisäinen Asuttajani taas pettyi, kun alkuperäislähdettä ei täsmällisen viiteen puuttuessa löytynytäkään. Aletaanpa soveltaa rohkeasti:

Asuttaja on se, joka pitää paikat kunnossa. Asuttaja piirtää ensimmäiset kunnolliset kartat, laatii aikanaan liikennesäännöt ja alkaa määrätä niiden rikkomisesta sakkoja. Asuttaminen on jatkuvaa, ylläpitävää toimintaa. Kirjastoammattilainen on totunnaiselta rooliltaan juuri Asuttaja.

Ammattikorkeakoulun hanketoimija taas on Valloittaja. Hankkeiden tarkoituksena on mennä uusille alueille, monien kenttien leikkauspisteisiin, kurkottaa toimijoiden, osaamisten ja valtuuksien rajamaille. Valloittaminen on projekti-toimintaa. Perinteiseen projektitoimintaan kuuluu kertaluontoisuus, irrottautuminen organisaatioiden totunnaisista rakenteista ja rajallinen kesko. Kuten asuttamiseen, myös valloittamiseen voi kuitenkin erikoistua.

Käsitykset tiedosta leikkaavat tiedonhaussa ja tietojärjestelmissä

Kun Valloittaja ja Asuttaja keskustelevat keskenään, heillä on lähtöjään erilainen maailmankuva. Valloittajalle hänen työskentelynsä kulloinenkin kohde on sillä hetkellä ainutkertainen ja tärkein, keskipiste. Hän suhtautuu hankkeeseensa ja sen kohteeseen intohimolla. Juuri tämä intohimo tekee valloittamisen mahdolliseksi. Toiselta puolen Valloittaja on kärsimätön. Kun projekti päättyy, niin kohdekin usein vaihtuu.

Asuttaja puolestaan on jo nähnyt kaiken, mitä tahtoo nähdä. Hän on maisemaestetikko, jolle järjestetty hylly on aina yhtä kaunis. Hänelle Valloittajan ”Projekti” on jotakin, josta ”raportti saapuu, jos saapuu” aikanaan ja liitetään toisten samanlaisten joukkoon asianmukaiselle paikalle. Sillä, mitä tässä yksittäisessä projektissa on sisällöllisesti tapahtunut, ei ole hänelle raportin

asiasanoitusta suurempaa merkitystä. Voidessaan tukeutua vakiintuneisiin käytäntöihin Asuttajalla on loputon sinnikkyyys pitää järjestystä.

Niinpä jo tiedonhaussa Valloittaja ja Asuttaja voivat olla perusteista eri mieltä. Valloittaja tahoo löytää omaan tarkoitukseensa sopivat täsmäosumat. Tämä on hieman ristiriitaista, koska Projekti on ainutkertainen. Silti Valloittajan on ainakin aluksi vaikea hyväksyä sitä, että hänen on lähestyttävä Projektin aihetta kiertäen kaartaen: näes, kun kirjaston järjestelmien kuvailutarkkuus ei johda täsmäosumiin. Se, että tämä osin johtuu kirjastojen pyrkimyksistä olla periaatteissaan yhtenäisiä, voi olla vaikeaa nieltävää Valloittajalle. Valloittaja ilahtuisi onnekkaasta villistä kuvailuterministä.

Asuttajaa häiritsee Valloittajan ajatus siitä, että Projektin kannalta olennainen tieto ei olekaan kirjastossa tai ylimalkaan institutionaalisissa järjestelmissä. Valloittajan tiedontarpeet usein leikkaavat eri tiedonlajien ja tiedonkäsitysten välisiä rajoja. Tarvitaan täsmätietoa organisaatiosta tai menetelmästä X, tältä vuodelta ja tulevaisuudesta. Valloittajan mielestä ei ole Projektin kannalta oikein ja kohtuullista, että kirjastosta löytyvä tieto on ihan ”So Last Season”. Tässä vaiheessa keskustelu voi pahimmillaan katketa kokonaan, etenkin, jos Asuttaja erehtyy puolustellen huomauttamaan, että luotettava tieto on tuoreimmillaankin aina ”So Last Season”.

Valloittajan ja Asuttajan yhteistyö on kuitenkin välttämätöntä. Valloittajan toimista yksin ei seuraa järjestystä, Asuttajan toiminta omin päin taas johtaa ennen pitkää pysähtyneisyyteen. Tiedonmuodostuksen dynamiikka tarvitsee molempia. Keskinäisessä yhteistyössään peruserilaiset Valloittaja ja Asuttaja voivat hyötyä kolmannesta osaamislajista.

Kutsutaan Tiedustelijaa!

Henri Poincaréta Valloittajaksi luonnehtinut Émile Borel tunnisti siis hänen tyyppinsä vastakohtaksi Asuttajan.

Meredith Belbin (esim. Belbin 1996) on tiimi-

työskentelyyn kohdistuvien tutkimuksiensa pohjalta määritellyt yhdeksän toimintatyyliä. Hänen repertuaarissaan kaikki tyyli ovat omalla laillaan kiehtovia ja itse kukin löytää omasta käyttäytymisestään useammankin piirteitä. Tässä keskityn Tiedustelijaksi kutsuttuun toimintatyyliin. Tiedustelija nimittäin voisi olla sellainen tyyppi, joka kykenee rakentamaan sillan Valloittajan ja Asuttajan välille, kuten myös hankkeiden ja kirjaston välille.

Tiedustelijassa on hankeinformaatikon aines- ta. Tiedustelija on innostuva ja utelias, toisaalta myös yhteistyökykyinen. Hän tulee toimeen sekä tekijä- että keskustelijatyyppien kanssa. Hänessä on innostuksesta johtuen tiettyä ailahtelevuutta; siksi pikkutarkka Viimeistelijä ei ole yhteistyökumppanina hänen suosikkinsa – tämä voi näet huomautella pilkuista ja tavoitteiden muuttumisesta.

Kuten militäärit esikuvansa, Tiedustelija livah- telee sujuvasti eri rajojen yli. Hänelläkin on toki epämuukavuusalueensa, mutta hän ei koe niiden ylittämistä taakkana. Tiedustelija ei kerää kiviä reppuun. Sen sijaan hänen reppuunsa kertyy kokemuksia ja erilaisia työkaluja, vähintään sellaisia perustietoja niistä, joita jakaa edelleen. Tiedustelijan ei tarvitse hallita tiettyä työkalua viimeistä piirtoa myöten. Siksi myöskään versioiden vaihtuminen ei häiritse häntä kovasti.

Asioiden hyvin tekemisestä oikeiden asioiden tekemiseen

Kirjaston ei ole maailmankuvansa pohjalta helppo mukautua uudenlaiseen ympäristöön. Henkilökohtaiset ja organisaation rakentamat puolustusmekanismit suosivat mieluummin uusien näkökulmien torjumista tai vesittämistä kuin niiden lähempää tarkastelua ja muuntamista osaksi omia toimintamalleja.

”Tuulta päin” käyminen ei kannata, koska siitä eivät – näköjään – hyödy sen paremmin yksilö kuin kirjastokaan. Niinpä hankkeita ei ole kirjaston asiakasryhmänä yleensä olemassa. Kirjasto palvelee vain henkilöitä, tuottaa heille kertasuo-

ritteita, joista omaan reppuun ei saa jäädä mitään.

Chris Argyris puhuu kaksisilmukkaisesta oppimisesta (double loop learning). Yksisilmukkaisessa oppimisessa opitaan tekemään hyvin asioita muuttumattomien kriteerien mukaan, mutta kaksisilmukkaisessa muutetaan myös kriteereitä, kun tilanne muuttuu (Argyris 1999). Yksisilmukkainen oppiminen on asioiden tekemistä oikein, mutta kaksisilmukkainen on oikeiden asioiden tekemistä.

Kuten tekemäni eräiden amk-kirjastojen johtajien haastattelu osoitti, ideologiat halukkuutta hanketoimintaan ja kehittämistyöhön johdon tasolta kyllä löytyy, toki varovaisiakin ääniä (alus- tavaa analyysia ks. Kämäräinen 2009).

Puuttumattomuuden periaate

Urpo ja Anita Sarala (Sarala & Sarala 1999, 9–10) huomauttavat, että organisaatiot ovat näppäriä omaksumaan kustakin uudistuksesta puheisiin käsitteet ja retoriikan, mutta jokapäiväinen toiminta jatkuu kuten ennenkin. Kuten Saralat, myös Yrjö Engeström on korostanut, että todelliseen uudistumiseen tarvitaan organisaation historian perkaamista ja eri kehitysvaiheiden vaikutusten tunnistamista ja työstämistä (Engeström 1998, Engeström 2004).

Kirjaston tapauksessa kyse olisi esimerkiksi sen selvittämisestä, miten ja milloin kirjasto omaksuu nykyisen ”puuttumattomuuden periaatteen”. Miksi se piti siirtää amk-kirjastoonkin? Mitä hyvää ja huonoa sen noudattamisesta seuraa?

”Puuttumattomuuden periaate” (nimitys paremman puutteessa minun) on työnjaollinen periaate, joka sanoo, että kirjasto on vain, ainoastaan ja pelkästään dokumenttien säilyttäjä ja välittäjäorganisaatio. Ainoastaan kuvailutiedon tuottaminen on ”sallittua”. Historiallisesti ei ole aina tietävästi ollut näin. Tämän periaatteen tärkeyttä ja motiiveja valaisee keskustelussa kuulemani spontaani huomautus: ”No, siksihän minä tälle alalle rupesin!” Kyse on siis saavutetusta edusta olla tuottamatta tietoa: saan olla Asuttaja tarvitsematta valloittaa.

Hankeympäristössä puuttumattomuuden periaate merkitsee, että sen sisäistänyt ei voi esimerkiksi yhdistellä eri tiedonlajeja hankkeen eduksi, vaikka hänellä olisi siihen valmiuksia, joita hankeorganisaatiossa ei ehkä ole muilla. Hukattakoon kykyjä vaikka kuinka, kunhan ne eivät tule ulkopuolisille ilmi, koska siitä en hyödy minä emmekä me!

Hätäpäissään ollaan valmiita jopa väittämään, että tiedonhankinnankin osaavat paremmin muut (”tutkijat varmasti löytävät tarvitsemansa tiedon”). Eräs haastateltavistani esimerkiksi kuvaili hankkeessa tiedon järjestelyyn painottuvaa sihteerimäistä positiota, informaation toimintaa ”semmosena projektisihteerinä”. Tämä ei olisi tarkoituksenmukainen työnjako – projektisihteeriksi on oma asiantuntemuksen lajinsa, hankkeessa tarvittava tietoasiantuntijuus omansa.

Hankeinformaatikon uusi työnkuva

Tilannetta voi purkaa luomalla tietoammatillisia ”välipositiota”, kuten hankeinformaatikon tehtäviä, joissa työskentelevä henkilö istuu tietoisesti kahdella tuolilla: sekä tiedonhankinnassa että -tuotannossa, asiakkaiden ja tiedontuottajien kanssa samoissa pöydissä. Avainosaamisista voisi olla eri tiedonlajien tuntemus, kyky kohtauttaa niitä sosiaalisissa tilanteissa ja liittää niitä hankkeen kohteita edustaviin rakenteisiin.

Laajasti ymmärtäen kyse on esimerkiksi tiedonhallinnasta ja vaikuttavasta hankekirjoittamisesta hanketiimin osana (hankekirjoittamisesta ks. Lambert & Vanhanen-Nuutinen toim., 2010). Olennaista on joustavuus ja kyky henkiseen liikkumiseen hankeympäristön dynamiikan mukana.

Tällaisella suuntautumisella voitaisiin murtaa kirjaston henkisiä lasikattoja ja pönkittämisen sijasta vähän horjuttaa hanketoimijoidenkin uskoa tiedolliseen omnipotenssiinsa. Abduktio ei merkitse sitä, ettei ”parasta tietoa” voisi vielä parantaa ja rikastaa toiminnan kohteita tiedolla. Tuloksena olisi paremmin informoituja, korkealaatuisempia hankkeita.

Näissä tehtävissä toimivilta edellytetään sisäisen yrittäjän asennetta ja tekemisen nälkää. Löytyykö kirjastoon ” tiedon tuottamiselta turvaan” hakeutuneilta tähän tarvittavia uusia asenteita? Vaikuttavuuden osoittamiseksi tarvitaan rohkeita pilotteja, prosessi- ja laatu-tiedon keräämistä sekä uudenlaisia mittareita, osallisuuden johtamista.

Lähteet

Argyris, C. 1999, On Organizational Learning, 2nd edition, Blackwell Publishers, Oxford.

Belbin, M. 1996, Team roles at work, Butterworth-Heinemann, Oxford.

Engeström, Y. 2004, Ekspansiivinen oppiminen ja yhteiskehittäminen työssä, Vastapaino, Tampere.

Engeström, Y. 1998, Kehittävä työntutkimus: perusteita, tuloksia ja haasteita, Edita, Helsinki.

Hakala, J.T. 2002, Luova prosessi tieteessä, Gaudeamus, Helsinki.

Kuhlthau, C.C. 2004, Seeking meaning: a process approach to library and information services, Second edition, Libraries unlimited, Westport (CT), London.

Kämäräinen, J. 2009, Hankkeiden tiedonmuodostuksen

kehittämismahdollisuuksia toimintatutkimuksena ammattikorkeakoulussa: havaintoja esitutkimuksesta. Teoksessa: Tuovi 7: Interaktiivinen tekniikka koulutuksessa 2009 -konferenssin tutkijatapaamisen artikkelit, toim. J. Viteli & A. Östman, Tampereen yliopisto: informaatiotutkimuksen ja interaktiivisen median laitos, Tampere, s. 108–122.

Lambert, P. & Vanhanen-Nuutinen, L. (toim.) 2010, Hankkeiden johtaminen: välineitä kehittämishankkeisiin ja opinnäytetyöhön, Haaga-Helia ammatillinen opettajakorkeakoulu, Helsinki.

Mäki, K. ym. 2009, Osallisuuden johtaminen. Teoksessa: Suunnannäyttäjiä: uusia avauksia korkeakouluopettajan työhön, toim. A. Töytäri-Nyrhinen, Haaga-Helia ammatillinen opettajakorkeakoulu, Helsinki, s. 155–189. Sarala, U. & Sarala, A. 1999, Oppiva organisaatio: oppimisen, laadun ja tuottavuuden yhdistäminen, 6. painos, Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, Lahti.

Tietoa kirjoittajasta:

Juha Kämäräinen

*FM, kouluttaja ja informaattikko freelancer
tiedonhankinnan ja -hallinnan asiantuntija-
palvelut opettajaopiskelija,*

*Tampereen ammatillinen opettajakorkeakoulu
email. juha.kamarainen@mail.suomi.net*